

الگوی تبلیغی امام علی علیه السلام در خطبه رمضانیه

حجت الاسلام والمسلمین دکتر احمد فلاحزاده*

اشاره

ماه رمضان در میان ماه‌های سال، بهترین فصل عبادت بوده و است. یکی از ویژگی‌های حضرت علی علیه السلام، جنبه عبادی و زهد ایشان بود؛ به همین سبب آن حضرت از فرصت ماه رمضان، بیشترین استفاده را می‌بردند. بررسی رفتارها و سیره عبادی آن حضرت نشان می‌دهد که ماه رمضان از نظر ایشان، جایگاه بسیار بی‌بدیلی داشت. یکی از سخنرانی‌های ماندگار ایشان، خطبه‌ای است که در ماه رمضان در شهر کوفه ایراد کردند و در آن به اهمیت ماه رمضان و شیوه بهره‌گیری از آن اشاره فرمودند. این نوشتار می‌کوشد الگوی تبلیغی آن حضرت در ماه رمضان را از خلال این خطبه رمضانیه بررسی کند و با مطالعه سایر مطالب مربوط به سیره رضوانی آن حضرت، زیست عبادی ایشان را در ماه رمضان به دست دهد. از آنجاکه هدف نگارش این مقاله، استفاده مبلغان دینی در ماه رمضان از مفاد خطبه رمضانیه حضرت علی علیه السلام است، سعی شده است بر اساس همین رویکرد، خطبه رمضانیه تحقیق و بررسی شود.

مقدمه

حضرت علی علیه السلام با اینکه از سرشاخه‌های ایمان و اسلام‌شناسی است، عبادت بخشی از ذات حیات ایشان بود. ایشان مانند رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم علاقه خاصی به ماه رمضان داشت؛ به همین دلیل وقتی هلال ماه رمضان را می‌دید، چون شوق عبادت داشتند، این دعا را می‌خواندند: «اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَ هَذَا الشَّهْرِ وَفَتْحَهُ وَنَصْرَهُ وَنُورَهُ وَرِزْقَهُ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهِ وَشَرِّ مَا بَعْدَهُ»^۱ الله اکبر، پروردگارا، از تو خیر و برکت این ماه، فتح و پیروزی و نور و رزق و روزی‌اش را

* عضو هیئت علمی دانشگاه ادیان و مذاهب اسلامی قم.

۱. نعمان بن محمد قاضی نعمان (ابن حیون)، شرح الأخبار، ج ۱، ص ۲۷۱.

می‌خواهم و به تو پناه می‌برم از شری که در این ماه یا ماه‌های بعد ممکن است به من برسد». الگوی تبلیغی حضرت علی علیه السلام در ماه رمضان چند مرحله‌ای است؛ مرحله نخست: حمد و ستایش و شکرگزاری و یادآوری نعمت‌های خدا و شناخت فرصت‌ها؛ مرحله دوم: اشاره به دستورالعمل روزه‌داری؛ مرحله سوم: پرداختن به سیاست تشویق و تنبیه و اشاره به پاداش روزه‌داران و عقاب روزه‌خواران؛ مرحله چهارم: توجه به روش‌های عملی در این ماه یعنی موعظه و عبادت؛ مرحله پنجم: بیان حفظ حرمت ماه رمضان و مبارزه با روزه‌خواری.

مسجد جامع کوفه و خطبه رمضانیه

حضرت علی علیه السلام پس از پیروزی در جنگ جمل، در ۱۲ رجب سال ۳۶ هجری قمری (برابر با ۱۷ دی ماه ۳۵ شمسی) برای همیشه از مدینه به کوفه کوچ و پایتخت خود را به آنجا منتقل کردند. با این انتقال، مدیریت جهان اسلام که پیش از این در شهر مدینه قرار داشت، به کوفه نقل مکان کرد. چهل و هشت روز پس از ورود آن حضرت به کوفه، در روز اول ماه رمضان (برابر با پنجم اسفند همان سال) یعنی پنج سال قبل از شهادت ایشان در کوفه، به مناسبت آغار ماه رمضان در مسجد کوفه منبر رفت. امام باقر علیه السلام به نقل از پدرانش روایت می‌کند: «حضرت علی علیه السلام در اولین روز ماه رمضان در مسجد کوفه خطبه خواند». احمد بن هارون قَاسمی با چند واسطه از امام صادق علیه السلام نقل می‌کند که [از امام حسین علیه السلام] روایت شده است: حضرت علی علیه السلام در اولین روز رمضان در کوفه، خطبه‌ای به مناسبت ماه رمضان خواند. این خطبه برنامه یک روزه‌دار برای ماه رمضان را تبیین می‌کند.

ابعاد گوناگون خطبه رمضانیه و الگوی تبلیغی امام علیه السلام

سخن حضرت علی علیه السلام در این خطبه، دارای ابعاد گوناگون فردی، اجتماعی و مادی و معنوی در این ماه است. در ادامه روش امام را در این باره مرور خواهیم کرد:^۱

۱. برای دیدن خطبه کامل «رمضانیه»، ر.ک به: محمد بن علی ابن بابویه (شیخ صدوق)، فضائل الأشهر الثلاثة، ص ۱۱۰-۱۰۷.

۱. ستایش و شکرگزاری خدا

متأسفانه در دنیای امروز به شکرگزاری کمتر توجه می‌شود و مردم این زمانه به دلیل چشم و هم‌چشمی و مقایسه خود با افراد بالاتر از نظر طبقه اجتماعی، یا القانات رسانه‌های دشمن همواره احساس نوعی طلبکاری و نارضایتی را در سخنان خود بروز می‌دهند؛ درحالی‌که این امر، درست خلاف آن چیزی است که در اخلاق دینی حضرت علی علیه السلام مشاهده می‌شد. درباره اهمیت شکرگزاری، لقمان حکیم به فرزندش چنین سفارش می‌کند: «أَنِ اشْكُرْ لِلَّهِ، وَمَنْ يَشْكُرْ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ»^۱ [فرزندم] در برابر خدا سپاس‌گزار باش و هرکه سپاس‌گزارد، تنها به سود خود سپاس می‌گذارد؛ و هرکه ناسپاسی کند [به خدا زیان نمی‌زند، زیرا] خدا بی‌نیاز و ستوده است». حضرت علی علیه السلام که پرورش‌یافته مکتب قرآن و تربیت‌یافته رسول خدا بود، همیشه ابتدای کلام را با ستایش خداوند آغاز می‌کرد و حمد پروردگار را به جا می‌آورد و سپس خدای را بر نعمت هدایت و ارسال پیامبر سپاس می‌گفت؛ از جمله در خطبه‌هایی که از آن حضرت به ما رسیده، آمده است:

إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ أَحْمَدُهُ وَاسْتَعِينُهُ وَاسْتَعِذُّ بِهِ وَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الضَّلَالَةِ مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّ فَلَا هَادِيَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ اِتَّجَبَهُ لِأَمْرِهِ وَاخْتَصَّه بِالتَّبَوُّةِ أَكْرَمَ خَلْقِهِ وَأَحَبُّهُمْ إِلَيْهِ^۲

ستایش مخصوص خداست، خدا را می‌ستایم و از او یاری و رهنمایی می‌جویم و از گمراهی هم به او پناه می‌بریم؛ زیرا هرکه را او رهنمایی نماید، گمراه نشود و هرکه را او گمراه کند، راه نجاتی نیست. شهادت می‌دهم که خدایی جز خدای یکتا و بی‌همتا، نیست و محمد بنده و رسول اوست که او را برای پیامبری خود برگزید و گرامی‌ترین آفریدگان وی و محبوب‌ترین آنان در پیشگاه اوست.

ایشان در هر جمعی که سخن می‌گفتند، ابتدا خدا را یاد می‌کرد و او را سپاس می‌گفتند و نعمت‌هایش را یادآوری می‌کردند؛ برای نمونه در شورای شش نفره خلیفه دوم، وقتی نوبت سخن گفتن آن حضرت شد، ابتدا خدا را برای نعمت هدایت و پیامبری حضرت محمد صلی الله علیه و آله سپاس گفت و به همگان توجه داد که فراموش نکنند این رسول خدا بود که انسان‌ها را از

۱. لقمان: ۱۲.

۲. نصر بن مزاحم منقري، وقعة صفين، ص ۱۰.

گمراهی نجات داد.^۱

اخلاق شکرگزاری و یادآوری نعمت‌های خدا از ویژگی‌های حضرت علی علیه السلام بود و همیشه و حتی در شرایط جنگی نیز این موضوع را در نظر داشتند؛ برای مثال در آغاز جنگ جمل، وقتی دید اصحاب جمل طرح صلح ایشان را نمی‌پذیرند و می‌خواهند وارد جنگ شوند، خطبه‌ای خواند که حمد و ثنای خدا و صلوات بر پیامبر (برای شکر نعمت هدایت) مقدمه آن خطبه بود.^۲

• اشاره به حقانیت اهل بیت علیهم السلام

نکته بعدی که همواره در کلام علی علیه السلام مشاهده می‌شود، ذکر حقانیت اهل بیت علیهم السلام (حق رهبری و جایگاه دینی) و توجه دادن به این موضوع است؛ برای نمونه در همان شورای شش نفره فرمودند:

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي اخْتَارَ مُحَمَّدًا مِّنَّا نَبِيًّا وَابْتَعَنَهُ إِلَيْنَا رَسُولًا، فَتَنَحْنُ أَهْلَ بَيْتِ النَّبَوَّةِ وَ
مَعْدِنِ الْحِكْمَةِ، وَآمَانُ لِأَهْلِ الْأَرْضِ، وَنَجَاةٌ لِمَنْ طَلَبَ، إِنَّ لَنَا حَقًّا إِنْ نُعْطَهُ تَأْخُذُهُ وَإِنْ
نُثَمِّنُهُ نَزَكِبُ أَعْجَازَ الْإِبِلِ وَإِنْ طَالَ السَّرَى: ^۳

سپاس خدایی را که محمد صلی الله علیه و آله را از میان ما برگزید و او را با عنوان پیامبر به سوی ما فرستاد. ما اهل بیت پیامبر بودیم و سرچشمه حکمت و امان اهل زمین و مایه نجات برای کسانی بودیم که دنبال نجات بودند. ما حقی داریم که اگر به ما داده شود، آن را می‌گیریم و اگر مانع رسیدن آن حق به ما شوند، صبر می‌کنیم؛ هرچند که این صبر خیلی سخت باشد.

آن حضرت در همین موضوع (برتری اهل بیت بر دیگران) در خطبه رمضانیه فرمودند: «أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ هَذَا الشَّهْرَ شَهْرُ فَضْلِهِ اللَّهُ عَلَى سَائِرِ الشُّهُورِ كَفَضْلِنَا أَهْلَ الْبَيْتِ عَلَى سَائِرِ النَّاسِ؛^۴ ای مردم، ماه رمضان را خدای متعال بر ماه‌های دیگر برتری داده است؛ همان طور که ما اهل بیت را بر دیگران برتری داده است».

• یادآوری فرصت طلایی ماه رمضان

در الگوی تبلیغی امام، بهره‌گیری از فرصت تکرارنشده ماه رمضان نکته مهمی است. در زندگی

۱. محمد بن جریر طبری، تاریخ الطبری، ج ۵، ص ۷.

۲. احمد زکی صفوت، جمهرة خطب العرب، ج ۱، ص ۳۰۱.

۳. عبدالحمید ابن ابی‌الحدید، شرح نهج البلاغة، ج ۱، ص ۱۹۵.

۴. محمد بن علی ابن بابویه (شیخ صدوق)، فضائل الأشهر الثلاثة، ص ۱۰۸.

آن حضرت، همواره بر استفاده از فرصت‌ها تأکید می‌شد و یکی از نشانه‌های مؤمن، بهره‌مندی از فرصت‌هایی بود که پیش آمده بود. روایت‌های مختلفی از ایشان درباره استفاده از فرصت‌ها به ما رسیده است؛ از جمله می‌فرماید: «الْفُرْصَةُ خُلْسٌ وَالْفُؤْتُ غُصَصٌ»^۱ فرصت‌شناسی و استفاده از آن، مجال‌رهایی از سختی است و ازدست‌رفتیش مایه غم و افسوس است». در روایت دیگری باز هم در اهمیت درک فرصت‌ها فرمودند: «بَادِرِ الْفُرْصَةَ قَبْلَ أَنْ تَكُونَ غُصَّةً وَبَادِرِ الْبِرَّ فَإِنَّ أَعْمَالَ الْبِرِّ فُرْصَةٌ»^۲ فرصت را دریاب، پیش از آنکه ازدست‌دادنش موجب اندوه گردد؛ زیرا انجام کارهای نیک، خودش یک فرصت است». درواقع آنچه ایشان درباره توجه به شناخت فرصت‌ها فرمودند، در ادامه همان نگاه قرآنی به فرصت‌شناسی بود. آن حضرت در تفسیر آیه «لَا تَنْسَ نَصِيكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِنْ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ»^۳ سهم خود را از دنیا فراموش مکن و نیکی کن همان‌گونه که خدا به تو نیکی کرده است»، فرمود: «لَا تَنْسَ صِحَّتَكَ وَقُوَّتَكَ وَفَرَاغَكَ وَشَبَابَكَ وَنَشَاطَتَكَ أَنْ تَطْلُبَ بِهَا الْآخِرَةَ»^۴ سلامتی و توانایی و فراغت بال و جوانی و نشاطت را فراموش نکن و به وسیله آن سعادت آخرت را به دست آر».

ایشان با همین نگاه، در خطبه رمضانیه فرمودند:

ای مردم، [ماه رمضان را دریابید که] در ماه رمضان درهای آسمان و درهای رحمت گشوده می‌شوند و درهای جهنم بسته می‌گردند. در این ماه ندای انسان‌ها شنیده می‌شود و دعایشان مستجاب می‌گردد و گریه [روژه دار] مورد ترحم [خدای متعال] قرار می‌گیرد. ماه رمضان فرصتی تکرارنشدنی است که هر کسی از ریزش نعمت الهی ذره‌ای بهره‌مند گردد، در روز دیدارش با خدا نزد خداوند، گرمی خواهد بود و هیچ بنده‌ای نزد خدا گرمی نگیرد، مگر آنکه خداوند، بهشت را جایگاه او قرار می‌دهد. بندگان خدا، این ماه شما همچون دیگر ماه‌ها نیست. روزهایش برترین روزهاست و شب‌هایش برترین شب‌ها و ساعاتش برترین ساعات است. آن ماهی است که شیطان‌ها در آن در بند و زندانی‌اند؛ ماهی که خداوند [با استجاب دعا] در آن، روزی‌ها را فراوان می‌کند و بر عمرها می‌افزاید. در آن، شبی وجود دارد که فرشتگان از

۱. عبدالواحد بن محمد تمیمی آمدی، غرر الحکم و درر الکلم، ص ۲۴.

۲. همان، ص ۳۰۷.

۳. قصص: ۷۷.

۴. محمد بن محمد ابن اشعث، الجعفریات (الاشعثیات)، ص ۱۷۶.

آسمان فرود آمده، بر مردان و زنان روزه‌دار، به اذن پروردگارشان تا طلوع سپیده سلام می‌دهند و آن "شب قدر" است. روزه‌گرفتن آن برتر از روزه‌داری هزار ماه است و عمل در آن، برتر از عمل در هزار ماه است.

۲. دستورالعمل روزه‌داری

بخش بعدی از الگوی تبلیغی امام، دستورالعمل نوع روزه‌داری است. ایشان با تصویر جایگاه روزه‌دار و ماهیت ماه رمضان، در خطبه رمضانیه فرمودند: «ای روزه‌دار، در شب و روزت با تلاوت کتاب خدا، به او تقرّب بجوی که همانا کتاب خدا، شفیع است که روز قیامت، شفاعتش برای قرآن‌خوانان پذیرفته است و با خواندن آیات آن، از درجه‌های بهشت بالا می‌روند».

در توصیه‌های دیگری می‌فرماید:

- «صَوْمُ النَّفْسِ عَنْ لَذَاتِ الدُّنْيَا أَنْفَعُ الصَّيَامِ»^۱ روزه نفس از لذت‌های دنیوی سودمندترین روزه هاست».

- «الصَّيَامُ اجْتِنَابُ الْمَحَارِمِ كَمَا يَمْتَنِعُ الرَّجُلُ مِنَ الطَّعَامِ وَالشَّرَابِ»^۲ روزه پرهیز از حرام‌ها است همچنانکه شخص از خوردنی و نوشیدنی پرهیز می‌کند».

- «صَوْمُ الْقَلْبِ خَيْرٌ مِنْ صِيَامِ اللِّسَانِ وَصَوْمُ اللِّسَانِ خَيْرٌ مِنْ صِيَامِ الْبَطْنِ»^۳ روزه قلب بهتر از روزه زبان است و روزه زبان بهتر از روزه شکم است».

در این باره شاعر چنین سروده است:

از خواب گران خیز که گلبانگ اذان شد	یاران خدا، ماه شریف رمضان شد
ای آن که نهان روزه و ایمان بشکستی	یک لحظه به چشم دل خود بین که، که هستی؟
تو مست خودی، مست خدا نه، چه بگویم	در جام دلت باده مهرش نپرستی ^۴

۳. ذکر پاداش و عقاب در ماه رمضان

بخش بعدی از سخنرانی آن حضرت، بیان عواقب استفاده نکردن از فرصتی است که خدا در ماه

۱. عبدالواحد بن محمد تمیمی آمدی، غرر الحکم و درر الکلم، ج ۱، ص ۴۱۶، ح ۶۴.

۲. محمدباقر مجلسی، بحار الأنوار، ج ۹۳، ص ۲۴۹.

۳. عبدالواحد بن محمد تمیمی آمدی، غرر الحکم و درر الکلم، ج ۱، ص ۴۱۷، ح ۸۰.

۴. شاعر عالم خان عصمتی.

رمضان برای مومنان فراهم آورده است. آن حضرت در این باره در خطبه رمضانیه فرمودند:

اگر از درگاه صاحب رانده شوی، به کدام درگاه روی خواهی آورد؟ و اگر پروردگارت محرومت سازد، کیست که روزی ات دهد؟ و اگر تو را خوار شمرد، کیست که تو را گرامی بدارد؟ و اگر ذلیلت ساخت، کیست که عزّت بخشد؟ و اگر تو را به حال خودت وا گذاشت، کیست که یاری ات کند؟ و اگر تو را در جمع بندگان نپذیرفت، بندگی ات را به آستان چه کس خواهی برد؟ و اگر از خطایت درگذشت، برای آمرزش گناهانت به که امید خواهی بست؟ و اگر حق خویش را از تو طلبید، حجت تو چه خواهد بود؟

حضرت در جای دیگری درباره اهمیت ماه رمضان فرمود: «هر کسی در ماه رمضان با روزه‌داری بخشیده نشود، دیگر بخشیده نخواهد شد».^۱

بخشی دیگری از خطبه رمضانیه در برگرفته مژده پاداش به اهل روزه است. ایشان در این باره می‌فرماید:

مژده ای روزه‌دار، تو در ماهی هستی که روزه‌داری ات در آن واجب؛ نفس کشیدن در آن تسبیح؛ خفتن در آن عبادت؛ طاعت در آن پذیرفته؛ گناهانت در آن آمرزیده؛ صداهایت در آن شنیده شده؛ و مناجات در آن مورد ترحم است. از حبیب پیامبر خدا شنیدم که می‌فرمود: خداوند متعال را در هنگام افطار هر شب ماه رمضان، آزادشدگانی از آتش است که شمار آنان را کسی جز خداوند نمی‌داند. شمار آنان نزد او در علم غیب است. پس چون آخرین شب این ماه شود، خداوند به شمار همه کسانی که در تمام این ماه آزاد کرده، آزاد خواهد نمود.

۴. افطاری دادن و تشکیل مجالس موعظه

یکی از روش‌های حضرت علی علیه السلام در بیان معارف رمضانیه، تشکیل مجالس وعظ در ماه رمضان بود که با هدف پرسش و پاسخ شکل می‌گرفت تا افراد حاضر در جلسه فرصتی برای پرسیدن مسائل خود داشته باشند. در اثنای خطبه رمضانیه که در کوفه بیان شد، مردی از قبیله همدان [از قبایل یمنی ساکن در عراق] برخاست و گفت: ای امیر مؤمنان، از آنچه حبیب تو درباره ماه رمضان فرمود، بیشتر بگو. فرمود: باشد؛ شنیدم که برادر و پسرعمویم پیامبر خدا

۱. محمد بن علی ابن بابویه (شیخ صدوق)، فضائل الأشهر الثلاثة، ص ۱۱۷.

می فرمود: «هر کسی ماه رمضان را روزه بدارد و خود را در این ماه از حرام‌ها نگه دارد، وارد بهشت می شود».

آن حضرت در برخی از شب‌های ماه رمضان، افطاری می دادند و افراد مختلفی را دعوت می کردند و پس از آنکه مهمانان غذایشان را تناول می کردند، برای آنها سخنرانی و آنها را موعظه می کرد. شخصی به نام ابن عراده نقل می کند در مجالس آن حضرت در ماه رمضان، معمولاً ایشان به مردم غذایی از گوشت می داد؛ اما با آنها غذا نمی خورد؛ درباره علت این کار از امام صادق علیه السلام نقل شده است: آن حضرت از نظر غذا، غذایش بسیار شبیه غذای رسول خدا بود؛ یعنی خودش نان را با سرکه و روغن زیتون می خورد، اما به مردم نان با گوشت می داد.^۱ وقتی مهمانان غذایشان را می خوردند، آنها را نصیحت می کرد. شبی تعدادی از شاعران در مهمانی ایشان شرکت کردند. پس از شام به آنها فرمود: «إِعْلَمُوا أَنَّ مَلَكَ أَمْرِكُمُ الدِّينَ وَعِصْمَتُكُمُ التَّقْوَى وَزِينَتُكُمُ الْأَدَبُ وَحُصُونُ أَغْرَاضِكُمُ الْجَلْمُ»^۲ بدانید که ملاک امر شما دین، نگه دارنده شما تقوا، زینت شما ادب و دژ و قلعه شرافت شما بردباری و نرم خوئی است».

• اعتکاف رمضان

در الگویی که حضرت علی علیه السلام برای ماه رمضان ارائه می کرد، اعتکاف در رمضان نیز رایج بود؛ به همین سبب ایشان روایت‌هایی را نقل می کند که نشان دهنده جایگاه اعتکاف در سنت نبوی بود.^۳ در منابع روایی از سنت اعتکاف در میان ائمه سخن آمده است. ابن مهران نقل می کند که نزد حسن بن علی علیه السلام نشسته بودیم به آن حضرت گفتم: گویا شما اعتکاف ماه رمضان را فراموش کرده‌اید؟! ایشان فرمودند: «نه فراموش نکرده‌ام؛ اما از پدرم شنیدم که از رسول خدا نقل کرد: اگر بکوشی تا مشکلات مردم مؤمن را برطرف کنی، مانند آن است که نه هزار سال خدا را عبادت کرده باشی و روزها روزه بوده باشی و شب‌ها به عبادت گذرانده باشی. [من هم اینجا هستم تا مشکلات مؤمنان را برطرف کنم؛ به همین دلیل اعتکاف نکرده‌ام تا در دسترس مؤمنان باشم]».^۴

۱. محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج ۱۲، ص ۴۷۶.

۲. عبدالحمید ابن ابی‌الحدید، شرح نهج‌البلاغه، ج ۲۰، ص ۱۵۳.

۳. ابراهیم بن محمد ثقفی، الغارات، ج ۱، ص ۲۵۰.

۴. محمد بن علی ابن بابویه (شیخ صدوق)، من لا یحضره الفقیه، ج ۲، ص ۱۹۰.

۵. مبارزه با روزه‌خواری

یکی از روش‌های تبلیغی دیگر، حفظ حرمت ماه رمضان بود. البته در گذشته اصلاً روزه‌خواری رواج نداشت و مردم حتی اگر نمی‌توانستند روزه بگیرند، می‌کوشیدند حرمت ماه رمضان را حفظ کنند. اما اگر کسی روزه‌خواری می‌کرد، ایشان بیست ضربه شلاق به او می‌زد. نقل شده است یکی از شاعران کوفه به نام نجاشی که اتفاقاً از یاران آن حضرت بود و در جنگ صفین هم ایشان را همراهی کرده بود، در ماه رمضان شراب خورده بود. خبر این کار در شهر پیچیده بود و به حضرت رسید. آن حضرت، نجاشی را خواست و او را هشتاد ضربه شلاق زد. سپس او را یک شب بازداشت کرد و صبح دوباره بیست ضربه دیگر زد. نجاشی گفت یا امیرالمؤمنین، هشتاد ضربه بابت نوشیدن مسکرات، آن بیست ضربه را چرا زدید؟ حضرت جواب داد: آن بیست ضربه برای این بود که حرمت ماه رمضان را نگه نداشتی.^۱ نجاشی از اجرای این حد الهی ناراحت شد و به معاویه پناه برد و آشکارا در شام شراب می‌خورد.^۲ برخی از اقوام نجاشی به حضرت علی علیه السلام اعتراض کردند که چرا نجاشی را شلاق زدید؛ چون برای ما سرشکستی داشت. آن حضرت فرمود: او مسلمانی است که حرمت ماه خدا را شکسته است؛ شلاق‌هایی خورد تا کفاره گناهش باشد و پاک شود [تا به عذاب الهی گرفتار نشود].^۳

ماندگاری سیره علی علیه السلام در کوفه

حضرت علی علیه السلام حدود پنج سال در شهر کوفه حکومت کرد؛ اما چنان رفتار دینی ایشان برای مردم کوفه خوش‌آیند بود که پس از شهادت ایشان، مردم همواره از حاکمان بعدی انتظار داشتند مانند ایشان رفتار کنند؛ برای مثال وقتی که یزید مُرد و عبدالله بن زبیر خلافت را در اختیار گرفت، ابن‌مطیع از طرف عبدالله بن زبیر حاکم کوفه شد. ابن‌مطیع در مسجد جامع کوفه منبر رفت و گفت: می‌خواهم با شما بر اساس سیره و روش خلیفه دوم و خلیفه سوم رفتار کنم. سائب بن مالک برخاست و گفت: ما فقط سیره و روش علی علیه السلام را قبول می‌کنیم و کمتر از آن را هم نمی‌پذیریم. یزید بن انس از بزرگان کوفه هم بلافاصله گفت نظر ما هم همین است. ابن‌مطیع هم [دید که بزرگان کوفه چنین می‌گویند] پذیرفت.^۴

۱. محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج ۱۴، ص ۱۲۴.

۲. نعمان بن محمد قاضی نعمان (ابن حیون)، شرح الأخبار، ج ۲، ص ۹۵.

۳. محمد بن علی ابن شهر آشوب، مناقب آل ابی طالب، ج ۲، ص ۱۴۸.

۴. محمد بن جریر طبری، تاریخ الطبری، ج ۶، ص ۱۱.

کتابنامه

۱. ابن ابی الحدید، عبد الحمید، شرح نهج البلاغة، تحقیق: محمد ابوالفضل ابراهیم، چ ۱، قم: مکتبه آیه الله المرعشی النجفی، ۱۴۰۴ ق.
۲. ابن اشعث، محمد بن محمد، الجعفریات (الأشعثات)، چ ۱، تهران: مکتبه النینوی الحدیثه، [بی تا].
۳. ابن بابویه، محمد بن علی (شیخ صدوق)، ثواب الأعمال و عقاب الأعمال، چ ۲، قم: دارالشریف الرضی، ۱۴۰۶ ق.
۴. ابن بابویه، محمد بن علی (شیخ صدوق)، فضائل الأشهر الثلاثة، تحقیق: غلامرضا عرفانیان یزدی، چ ۱، قم: کتاب فروشی داوری، ۱۳۹۶ ق.
۵. ابن بابویه، محمد بن علی (شیخ صدوق)، من لا یحضره الفقیه، تحقیق: علی اکبر غفاری، چ ۲، قم: دفتر انتشارات اسلامی، ۱۴۱۳ ق.
۶. ابن شهر آشوب، محمد بن علی، مناقب آل ابی طالب علیه السلام، چ ۱، قم: علامه، ۱۳۷۹ ق.
۷. برقی، احمد بن محمد، المحاسن، تحقیق: جلال الدین محدث، چ ۲، قم: دارالکتب الإسلامیه، ۱۳۷۱ ق.
۸. تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، غرر الحکم و درر الکلم، تحقیق: سید مهدی رجانی، چ ۲، قم: دارالکتاب الإسلامی، ۱۴۱۰ ق.
۹. ثقفی، ابراهیم بن محمد، الغارات، تحقیق: جلال الدین محدث، چ ۱، تهران: انجمن آثار ملی، ۱۳۹۵ ق.
۱۰. صفوت، احمد زکی، جمهرة خطب العرب، چ ۱، قاهرة: المکتبه العلمیه، [بی تا].
۱۱. طبری، محمد بن جریر، تاریخ الامم و الملوك، تحقیق: محمد ابو الفضل ابراهیم، چ ۲، بیروت: روائع التراث العربی، ۱۳۸۷ ق.
۱۲. قاضی نعمان (ابن حیون)، نعمان بن محمد، دعائم الإسلام، چ ۲، قم: مؤسسه آل البيت علیهم السلام، ۱۳۸۵ ق.
۱۳. قاضی نعمان (ابن حیون)، نعمان بن محمد، شرح الأخبار فی فضائل الأئمة الأطهار، تحقیق: محمد حسین حسینی جلالی، چ ۱، قم: جامعه مدرسین، ۱۴۰۹ ق.
۱۴. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، تحقیق: دارالحدیث، چ ۱، قم: دارالحدیث، ۱۴۲۹ ق.
۱۵. مفید، محمد بن محمد، الارشاد الی معرفة حجج الله علی العباد، قم: کنگره شیخ مفید، ۱۴۱۳ ق.
۱۶. منقری، نصر بن مزاحم، وقعة صفین، تحقیق: عبدالسلام هارون، چ ۲، قم: مکتبه آیه الله المرعشی النجفی، ۱۴۰۴ ق.